

Retoriikasta vetävästi

Jukka-Pekka Puro

Juhana Torkki: *Puhevalta*. Otava 2006.

Teologian tohtori Juhana Torkin kirjassa on kaikki best sellerin ainekset. Ja nyt, kun retoriikasta on kyse, todettakoon tämä aidosti ja ilman ironian häivähdyistä. *Puhevalta* on erinomaisen hyvin kirjoitettu ja vetävä teos – kaiken kaikkiaan onnistunut tuote taittoa ja kantta myöten.

Puhevalta oli tätä kirjoitettaessa myyty toistaiseksi loppuun Akateemisesta kirjakaupasta ja kun kirjaa selaili junassa, tuttu turkulainen pankkimieskin oli jo ehtinyt lukemaan kirjan ja kommentoi sitä hyvin positiiviseen sävyyn. Torkki on selvästi saavuttanut laajan lukijakunnan, mikä on hyväksi paitsi retoriikalle ja puhetaidolle, myös sille klassiselle yleissivistykselle, jota Torkki teoksessaan ajaa takaa.

Torkin onnistumisen resepti on mielenkiintoinen. Hän on tiukasti kiinni antiikin retoriikan perinteessä ja tekee tämän lukijalle hyvin selväksi alusta alkaen. Torkki ei ole ottanut teokseensa juuri mitään siitä retoriikan kehittelyn kirjosta, jota on tapahtunut antiikin jälkeen. Perusteluna on, että juuri antiikissa puhetaito oli korkeimmillaan. Kun oma erikoisalueeni on alan historia, Torkin argumentaatio tuntuu tässä kevyeltä, mutta toki ymmärrettävältä. Olen itse asiassa hämmäntävän samaa mieltä Torkin kanssa siitä, että etenkin Quintilianuksessa kiteytyy paljon sellaista, minkä olemme uuden retoriikan lumoissa vain yksinkertaisesti unohtaneet.

Torkin suuri ansio on siinä, että hän onnistuu käyttämään antiikin lähestymistapoja vieraannuttamatta oman aikamme suurta yleisöä. *Puhevaltaa* voisi verrata tässä ruotsalaisen Göran Häggin teoksiin *Praktisk retorik* ja *Retorik i dag*.

Näkemykseni on, että Hägg tulkitsee esimerkiksi Ciceroa *Puhevaltaa* monipuolisemmin, mutta toisaalta Torkki on juuri Quintilianuksen lukijana selvästi vahvoilla. Torkki on Häggiä populaarimpi, mutta tämä on selkeä ja tietoinen valinta.

Akateemisissa viiteyhteyksissä suosisin monissa paikoissa edelleen Häggiä, koska tekstistä välittyy syvä intertekstuaalinen ymmärrys. Hägg kykenee, hieman samoin kuin Jan Blomstedt Suomessa, peilaamaan retoriikan ilmiöitä laajempiin aate- ja kulttuurihistoriallisiin virtauksiin.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö Torkki osoittaisi teoksessaan niin aikalaiskirjoitusten kuin uudempien tekstienkin hallintaa. Itse asiassa teos on 2000-luvun Suomen retoristen ilmiöiden hallinnan kannalta hämmäntävän, jopa tukahduttavan rikas. Mistä ihmeestä Torkki on kaikki nämä tekstinäytteet hankkinut? Mitkä ovat olleet hänen lähteensä? Puhenäytteet on dokumentoitu luotettavan tuntuisesti ja joissain kohdin lukijaa jopa hieman huvittaa, missä kaikkialla tohtori Torkki onkaan vierailut aineistoa kerätessään. Ainakaan hän ei ole istunut yliopiston katakombeissa pölyisten alkuperäislähteiden keskellä.

Yhtä kaikki: puhetaidon näytteet ovat moninaisia ja monipuolisia ja vaikka niiden tarkastelun yhteydessä tuleekin oman aikamme retorisen kritiikin nimissä mieleen mitä kaikkea neoaristotelisen perinteen jälkeen onkaan tapahtunut, analyysit ovat purevia ja hyvin osuvia.

*

On helppo sanoa, että teokselle on selvä tilaus. Suomalaista retoriikan kirjallisuutta on ilmestynyt viime vuosina paljon. Suuri osa teoksista on

käsitellyt uutta retoriikkaa, mutta myös klassinen retoriikka on nostanut selvästi päätään. Olen itse puhunut retoriikalle ominaisesta aaltoliikkeestä, jota näyttäisi tapahtuneen eri kielialueilla ja eri kulttuureissa kautta antiikin jälkeisen historian. Näiden aaltojen sisällä ilmestyy erityyppisiä teoksia, jotka tukevat toinen toisiaan. Voimme nähdä tällaisen pienen aallon syntyvän nyt Suomessa. Meillä on ilmestynyt sellaisia teoksia kuin Palosen ja Summan *Pelkkää retoriikkaa*, Blomstedin *Retoriikkaa epäilijöille*, Häggin suomennettu *Hyvin puhuttu*, itse kirjoittamani *Retoriikan historia* ja nyt viimeisimpänä Torkin *Puhevalta*. Lisäksi on ilmestynyt melkoinen määrä erilaisia käytännön puheoppaita, joista osa on kiinnostavia ja ansiokkaita, mutta melkoinen osa on julkaistu vain täyttämään kustantajien havaitsemaa markkinarakoa.

Myös suomennostyo on ollut vahvaa. Aristoteleen *Retoriikan* suomennos ilmestyi jo joitain vuosia sitten ja Ciceron *Puhujasta* ilmestyy tänä vuonna kuin tilauksesta täydentämään kaikkea sitä, mitä Torkki Cicerosta tuo esille. Alasta kiinnostuneella lukijalla on nyt erinomainen mahdollisuus syventää Ciceron tuntemustaan. Uutta käännöstä voi jo huoletta mainostaa toteamalla, että kyseessä on merkittävä kulttuuriteko. *Bruituksen* käännöksestä on jo hieman aikaa ja *Puhujasta* on selkeästi Ciceron avainteos. En tiedä, millaisena alkuperäiskielen kunnolla hallitsevat käännöstä tulevat pitämään ja näyttäisi siltä, että projektissa on tullut joitain mutkia vastaan, koska teoksen ilmestymistä on jo pariin kertaan lykätty, mutta toivottavasti aikalisä kertoo laadun varmistuksesta. Ainakin itselläni odotukset ovat kieltämättä korkealla ja olen jopa koettanut malttamattomana jo kysellä kustantajalta (Gaudeamus), millaisia ratkaisuja esimerkiksi teoksen jäsennyksessä tullaan tekemään.

Nyt voitaisiin enää esittää kaino toive, että joku innostuisi vastaavasti Quintilianuksen käänntämisestä. Kuten Torkkikin tuo esille, Quintilianus kulkee toisenlaista tietä kuin Cicero. Quintilianuksen *Institutio Oratoria* on kaunis ja herkkä teos, ja vaikka esimerkiksi Torkki monessa kohtaa viittaa juuri Quintilianukseen, hänen oma lähestymistapansa edustaa kyllä ennemminkin ciceoriaanista kuin quintiliaanista otetta. *Institutio Oratoria* voisi tuoda mukanaan Torkin rinnalle vielä sellaista ilmaisuvoimallisempaa suomalaista tulkintaa, jollaista meillä oli 1940–50-luvuilla Kaarlo Marjasen edustamassa koulukunnassa. Torkki ei selvästikään tätä perinnettä tunne. Teoksessa kyllä ilmeisesti viitataan Marjaseen, mutta joko painovirhepaholaisen tai ajatuskat-

koksen johdosta sukunimi menee väärin ja puhutaan kirkkoherra Kaarlo Jalkasesta, joka toki oli loistava puhuja hänkin, mutta ei kylläkään kirjoittanut sitä teosta johon viitataan.

*

Jos verrataan *Puhevaltaa* viime vuosisatojen vastaaviin retoriikan teoksiin, kyse on selvästi eräänlaisesta läpimurtoteoksesta. Torkin kirjaa voidaan verrata sellaisiin vanhoihin klassikoihin kuin Wilsonin *Arte of rhetorique* tai Gottschedin *Ausführliche rededkunst*.

Wilsonin ja Gottschedin teokset eivät kenties sisältäneet suuria mullistuksia retoriikan sisältöjen suhteen, mutta ne onnistuivat avaamaan retoriikkaa laajojen lukijakuntien tietoisuuteen. Torkin teoksessa on paljon samaa. Se ei edes yritä kehittää retoriikkaa eteenpäin, vaan pyrkii herättämään ja elvyttämään vanhoja oppeja. Torkki tekee, ainakin implisiittisesti, samanlaisen linjavalinnan kuin Wilson: on teoksia, jotka pyrkivät menemään syvälle retoriikan yksityiskohtiin ja toisaalta teoksia, jotka pyrkivät käymään keskustelua siitä, kuinka jo olemassa olevia oppeja voidaan soveltaa oman aikamme ilmiöihin.

Historiallisessa katsannossa on mielenkiintoista huomata, kuinka suuri rooli teologialla on jälleen kerran retoriikan elvytyksessä. Torkin teologinen tausta näkyy teoksessa vain paikoin ja mielestäni pelkästään myönteisesti, mutta teologian opinnot näyttävät aina vain tuovan kirjoittajia retoriikan suurten kysymysten ääreen. Toisaalta Torkki on historiallisessa mielessä kaikkea muuta kuin tyyppillinen teologi. Hän on kaukana jesuiittaretoriikan puritaanisesta hengestä, mutta kaukana myös esimerkiksi Campbellin tai Whatelyn – jotka olivat siis pappeja molemmat – vallankumouksellisesta hengestä. Torkki on edustaa oman aikamme teologeja, joita löytyy saarnastuolien lisäksi entistä useammin yritysvalmentajista ja työyhteisöpsykologeista. Tämä näkyy myös tekstissä: *Puhevaltaa* ei kiinnosta Augustinus vaan sellaiset karismaattiset hahmot kuin Jari Sarasvuo ja Esa Saarinen.

*

Teoksen kenties eniten varauksia sisältävät kohdat sisältyvätkin niihin osuuksiin, joissa Torkki pyrkii selvittämään etenkin Sarasvuon suosion syitä. Tuntuu siltä, että teoksessa ihannoidaan sellaista suggestiivista ja manipulatiivista tyyliä, joka Sarasvuon yrityskoulutuksille on ominaista. Vastaavasti Torkki suhtautuu hyvin nihkeästi pe-

rinteiseen suomalaiseen poliittiseen puheeseen ja naulaa seinälle Erkki Tuomiojan esiintymistyylin.

Uskon ymmärtäväni teoksen argumentaation perusteet esimerkiksi Tuomiojan ja Sarasvuon välillä, mutta uskon toisaalta Torkin itsensäkin ajattelevan, että maailma ei ole niin mustavalkoinen kuin mitä *Puhevalta* antaa tässä ymmärtää. Tuomiojan retorinen voima piilee muualla kuin niissä ratkaisuisissa, joita Torkki pitää universaalisti oikeina. Tuomiojan minimalismi on tyyli puhdas lajivalinta.

Torkki pyrkii Tuomiojan kaltaisten esimerkkien kautta tekemään suomalaisesta puhekulttuurista jotain muuta kuin mikä sille on ominaista. Voi olla, että tavoitteena on vain tarkoituksellinen polemisointi ja perinteisten ajatusten ravistelu, mutta vaarana on, että argumentointi jää yksilotteisuudessaan vakuuttamatta juuri niitä lukijoita, jotka todellista puhevaltaa käyttävät.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, dosentti ja puheviestinnän lehtori Turun yliopiston mediatutkimuksen laitoksella.